

„Z vdaky postavím Boží chrám...“ – príbeh dvoch viedenských votívnych kostolov

Karol Gazdík

31. marca 2023 ✚ *História Kultúra* ✚ *Cestopis*

Viedeň, hlavné mesto Rakúska, je mesto dýchajúce eleganciou a spájajúce v sebe cisársku históriu s modernou architektúrou. Každý si tu príde na svoje. Ja v metropole niekdajšej *Donaumonarchie* primárne vyhľadávam všetko s puncom cisárskeho a cirkevného. V novembri minulého roku som sa *Viedni* venoval v štvrtej časti cestopisného seriálu *Memento mori*, kde sme sa spoločne pristavili pri pietnych miestach tohto cisárskeho mesta, nevynechajúc samozrejme Cisársku hrobku. V dnešnom článku sa zastavím pri dvoch viedenských kostoloch, ktoré majú za sebou „ďakovný príbeh“. Samozrejme je Viedeň plná rôznych kostolov, no tie si ponechám pre iný cestopisný článok.

Votivkirche

Prvý z týchto votívnych viedenských kostolov má ďakovný charakter dokonca priamo zakotvený vo svojom názve. Reč je o Votívnom kostole Božského Spasiteľa, ktorý vo Viedni poznajú ako *Votivkirche*. Ide o jednu z najvýznamnejších neogotických sakrálnych stavieb na svete. So svojimi dvoma vysokými vežami v priečelí, namiesto krížov dekorovanými cisárskymi korunami, hrdo stojí v parku Sigmunda Freuda na ulici *Rooseveltplatz*, neďaleko stanice metra *Schottentor* a blízko hlavnej budovy Viedenskej univerzity aj budovy radnice.

Na plán kostola bola v apríli 1854 vyhlásená architektonická súťaž. Predložených bolo 75 projektov z Rakúskeho cisárstva, nemeckých krajín, Anglicka a Francúzska. Jedným z plánov bolo vytvoriť národnú katedrálu pre všetkých obyvateľov ríše. Kvôli špirálovito rastúcim nákladom a meniacej sa politickej situácii však musel byť tento plán zmenšený. Porota zvolila projekt Heinricha von Ferstela, ktorý mal v tom čase len 26 rokov. Ten si zvolil stavbu katedrály v neogotickom štýle, ktorý odpozeral z gotickej architektúry francúzskych katedrál. Kvôli tomuto konceptu mnoho ľudí mylne považuje *Votivkirche* za gotický kostol. Pre mňa je to dôkaz toho, že stredoveká gotika je inšpiratívna v každej dobe a že osvietenstvom korunovaný stredovek ako „doba temna“ má stále čo ponúknuť.

Stavba bola začatá v roku 1856 a posvätená o dvadsaťtri rokov neskôr 24. apríla 1879, pri príležitosti strieborného jubilea cisárskeho páru. *Votivkirche* je postavený z bieleho pieskovca, podobne ako *Stephansdom* (obe sakrálné stavby si turisti veľakrát zamieňajú), a preto musí byť neustále renovovaný a chránený pred znečistením ovzdušia a kyslými dažďami, ktoré majú tendenciu sfarbovať a erodovať mäkký kameň. Nakoľko v čase výstavby kostola ešte existovali mestské hradby, nemal kostol žiadnych prirodzených farníkov. *Votivkirche* bol preto určený ako posádkový kostol, ktorý mal slúžiť mnohým vojakom, ktorí prišli do Viedne po revolúcii v roku 1848.

Votivkirche

zdroj: wikimedia commons

Skôr než bližšie opíšem tento chrám, musím uviesť dôvod jeho výstavby. 18. februára uplynulo presne 170 rokov, kedy bol v roku 1853 vo Viedni pri Korutánskej bráne spáchaný neúspešný atentát na cisára Františka Jozefa I. O atentát sa pokúsil krajčírsky tovariš a maďarský nacionalista János Libényi. Udialo sa to počas pravidelnej popoludňajšej prechádzky cisára po Viedni. Sprevádzal ho pobočník Maximilián O'Donnell. Cisár sa naklonil cez stenu bašty, aby sa pozrel do priekopy, kde cvičili vojaci. V tom pribehol Libényi so slovami: „*Nech žije Kossuth!*“ a vrazil cisárovi do zátylku dlhý kuchynský nôž. Bodnú ranu do značnej miery stlmil golier hulánskej uniformy a ostrie tak poranilo len pokožku na jeho krku.

Libényi sa preto natiahol k ďalšej rane, tej už však zabránil cisárov pobočník O'Donnell, ktorý maďarského atentátnika zvalil na zem. O'Donnellovi vzápätí pomohol neďaleko stojaci špeditér a mäsiar Joseph von Ettenreich. Spolu atentátnika spacificovali. Podľa starej legendy cisár po útoku povedal: „*Upokojte sa, nič to nie je! Zdieľam len osud svojich vojakov v Miláne.*“ Silne krvácajúceho cisára previezli do Hofburgu, kde ho ošetril jeho osobný lekár. Prítomní Viedencania chceli atentátnika doslova roztrhať, ale František Jozef chcel, aby mu neublížovali a nechali ho len zavrieť.

V liste ďalšiemu bratovi Ferdinandovi Maximiliánovi potom Karol Ľudovít stretnutie s Františkom Jozefom opisoval nasledovne: „*V predizbe vidím stáť cisára, obdivuhodne pokojného, s ranou našťastie obviazanou. Náš skvelý brat hovoril v jeho typickom štýle, že to nič nie je a vyzeral ako obvykle, hoci stratil mnoho krvi. A povedal mi, nech bežím k mamičke a poviem jej, že to nič nie je, aby sa nestrachovala a neutekala za ním.*“

Ako prejav vďaky povýšil cisár svojho pobočníka O'Donnella na ríšskeho grófa a meštana Ettenreicha do rytierskeho stavu. Po vyjadrení vďaky a odmenení svojich pozemských záchrancov bolo ešte potrebné, aby sa mladý cisár poďakoval tomu najväčšiemu záchrancovi – Bohu. Preto na pamiatku tejto udalosti a ako poďakovanie Bohu za cisárovo prežitie bolo rozhodnuté o vybudovaní *Votivkirche* – „votívneho chrámu a pamätníka vlastenectva a oddanosti ľudu cisárskemu domu“. Na stavbu kostola bola vyhlásená finančná

zbierka, počas ktorej sa vyzbieralo celkovo 300-tisíc zlatých.

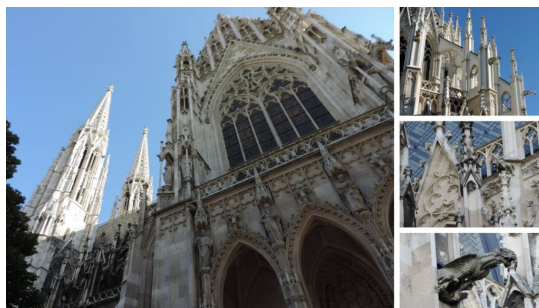

Atentát na Františka Jozefa I. Vľavo v pozadí vidieť barokový kostol *Karlskirche*, o ktorom bude reč nižšie.

zdroj: wikimedia commons

Táto udalosť sa vo veľkom pripomienkovala aj u nás v Nitre, a to práve v roku 1856, kedy sa započala výstavba viedenského *Votivkirche*. V deň menín nitrianskeho biskupa Imricha Palugyaya, teda 5. novembra, bol na vrchole veže (stále budovaného) Kláštorného kostola Navštívenia Panny Márie slávnostne osadený kríž. Noviny o tejto udalosti písali 22. novembra 1856 ako o vysviacke stavby kláštora Spoločnosti dcér kresťanskej lásky sv. Vincenta de Paul (známe Vincentky), no posviacku chrámu a kláštora vykonal až 8. septembra 1861 Palugyayov nástupca na biskupstvom stolci Augustín Roškováni.

Pri tejto príležitosti osadenia kríža bol slávnostne prečítaný list, ktorý následne vložili do „vežovej dutiny“. Jeho latinský text aj s prekladom uverejnili noviny. Spomína sa v ňom vďaka za zachovanie života panovníka v deň atentátu: „*Bud' najpobožnejšiemu cisárovi a kráľovi apoštolskému nášmu Františkovi Jozefovi I. mohutnou pravicom Svojou na pomoci, aby zhody, ktorej on bol vzbuditeľom a pôvodcom, bol tiež i pobožným rozširovateľom a silným obrancom. Ochraňuj ho po všetkých cestách života v najdlhšieho času predĺženého tak, aby nebezpečenstvo, ktoré r. 1853 dňa XVIII. februára jeho najdrahšiemu životu hrozilo, a že toto bolo nebeskou mocou odvrátené... nevzbudzovalo smútok onoho ohavného účinku, lež radostnú Tvojej ochrany pamiatku, a aby bolo na budúce istým rukojemstvom toho, že každé zlo bude od neho odvrátené.*“

Exteriér Votivkirche s ukážkami jeho umeleckého prevedenia.

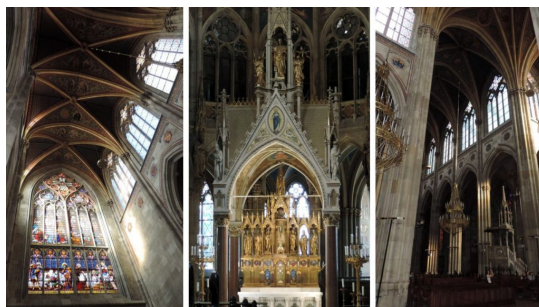
zdroj: archív autora, K. Gazdík (FOTO autor)

Pozrime sa teraz na viedenský Votivkirche z umeleckého hľadiska. Jeho vonkajší vzhľad má typickú podobu gotickej katedrály – priečelie s dvoma štíhlymi vežami a tromi štítovými portálmi s *archivoltami* a galériou so sochami nad portálmi, rozetové okno či samotný oporný systém s prítomnými vzpernými oblúkmi. S výškou veží kostola sa spája jedna zaujímavosť, ktorá mala regulovať výšku novovznikajúcej stavby obďaleč – radnice. Pani Ingrid Žalneva to ozrejmuje na svojom webe – travelpotpourri.net – opisujúcim mnohé z cisárskeho prostredia.

„Radnica bola postavená v rokoch 1872 – 1883 v neogotickom štýle. Na tróne sedel František Jozef, ktorý si určil podmienku, že nová budova nesmie byť vyššia ako neďaleký kostol Votivkirche (99 m). Cisár mal k tomuto kostolu špeciálny vzťah. V roku 1853 unikol smrti pri neúspešnom pokuse o atentát... .. Friedrich von Schmidt, architekt radnice, našiel typické „viedenské riešenie“ – radnicu naplánoval do výšky 97,9 m, ibaže na jej strednú vežu umiestnil 3,4 m vysokú figúru rytiera, ktorý navyše ešte aj drží zástavu, a tak stavbu prevyšuje ešte o ďalšie dva metre. Radnica má teda celkovú výšku až 103,3 m!“

Interiér sa skladá z hlavnej lode a dvoch bočných lodí, ktoré pretína *transept*. Liturgický priestor na mňa pôsobil ako harmonický celok, ktorý je dosiahnutý prostredníctvom proporcií, usporiadania, priestornosti a jednoty štýlu všetkých prvkov. Interiéru kostola pochopiteľne dominuje impozantný hlavný oltár, ktorý upúta vašu pozornosť svojím pozláteným *retabulom* (*retrotabulum*) a prepracovaným *cibórium* (baldachýnom) nad ním. Umelec Joseph Glasser čerpal inšpiráciu pre *cibórium* z príkladov talianskeho prostredia, napríklad oltár v Bazilike sv. Pavla za hradbami v Ríme.

Mramorový oltár je vyzdobený panelmi so sklenenou mozaikovou intarziou, *cibórium* zas podopierajú štyri masívne červené žulové stĺpy. V priečelí *cibória* je vidieť mozaiku Blahoslavenej Panny Márie v jej názve ako Nepoškvrnené počatie, šliapajúce po hadovi. Bol to dar pápeža Pia IX.

Interiér Votivkirche, na strednom obrázku je opisovaný hlavný oltár.

zdroj: archív autora, K. Gazdík (FOTO autor)

Karlskirche

O *Votivkirche* by sa toho dalo popísať ďaleko viac, no ja som si dal za cieľ predstaviť v tomto článku ešte jeden „ďakovný kostol“ vo Viedni, a nie hocijaký. Ide o barokový klenot Viedne – Rektorátny kostol svätého Karola Boromejského, vo Viedni známy ako *Karlskirche*. Tento kostol zasvätený môjmu krstnému patrónovi som navštívil viackrát, pričom raz to bolo na pontifikálnej (biskupskej) tridentskej omši (*Missa pontificalis*), ktorú slúžil J. Em. Raymond Leo kardinál Burke v roku 2014. Nebola to síce moja prvá zažitá pontifikálna tridentská omša, no prvýkrát som tu videl naživo tohto kardinála i jeho použitie 7 metrovej vlečky *cappa magna*.

Zdroj: youtube.com

O *Karlskirche* píše naozaj pútavo Jana Gregor-Roglerová v časopise Slovákov v Rakúsku s názvom *Pohľady* (2020/01). Opisuje tu aj dôvod spojený so sľubom výstavby tohto kostola. Na sľub výstavby *Karlskirche* odkazuje okrem iného aj nápis nad jeho hlavným vchodom. Nápis hovorí: „*Vota mea reddam in conspectu timentium Deum*“, čo v preklade znamená: „*Chcem splniť sľub pred tými, ktorí majú bázeň pred Bohom.*“ Slová sľubu podčiarknuté Bohabojnosťou vyslovil sám cisár Karol VI., otec neskoršej panovníčky Márie Terézie. No nevyslovil ich len tak, z krátkej chvíle či rozmaru.

Viedeň v roku 1713 zažívala svoju ďalšiu (niekoľkokrát sa vracajúcu) epidémiu infekčnej choroby, ktorá sa už stala predmetom viedenského príslovia: „*Vo Viedni panuje vietor, alebo mor.*“ Presne tak, tým dôvodom bol mor – infekčná choroba vyvolávaná baktériou *Yersinia pestis*. Jej dopady na ľudské zdravie a životy poznáme. Cisár Karol VI. neutekol pred morom z mesta, ako to urobil spolu s celým dvorom v čase morovej epidémie v 17. storočí jeho otec cisár Leopold, ale zostal s manželkou aj deťmi vo Viedni.

22. októbra 1713 zvolal cisár do súkromného kostola Habsburgovcov *Augustinerkirche* starostu mesta, radných pánov, šľachtu aj cirkevných hodnostárov, aby v slávnostných rúchach v spoločnom sprievode a modlitbách pred očami ľudu prešli mestom k *Stephansdomu*. „*Nemohol chýbať zázračný obraz Panny Márie Potsch, dávno osvedčený na púťach za odvrátenie nebezpečenstva Turkov, ani relikvie sv. Karola Boromejského. V dóme padol Karol VI. na kolená pred hlavným oltárom, prosil o zdravie všetkých krajín monarchie a prisľúbil postaviť Boží chrám z vďačnosti. Svoj sľub zvečnil na papieri, jeho prepis je zamurovaný v základnom kameni, ktorý sám položil...*“, opisuje slávnostné vyrieknutie sľubu Jana Gregor-Roglerová.

Jeseň a nastupujúca zima 1713 konečne priniesli úľavu, epidémia ustupovala, nadišiel teda čas splniť sľub – stavbou kostola poďakovať Bohu za víťazstvo nad vyčíňaním moru. Chystal sa preto položiť a posvätiť základný kameň kostola. A tu na scénu opäť „nastupuje“ Nitra. Na akt posvätenia 4. februára 1716 totiž povolal chorý viedenský biskup ako svojho zástupcu nitrianskeho biskupa Ladislava IV. Adama Mikuláša Erdödiho. Jana Gregor-Roglerová cituje úryvok z aktu posvätenia: „*Tento kameň sa stal pre ťažko skúšané národy Kameňom pomoci. Na ňom sa má zastaviť noha smrti, na ňom Austria zriadi svoj náboženstvom upevnený trón.*“

Bola vyhlásená architektonická súťaž, v ktorej zvíťazil habsburský dvorný architekt Johann Bernhard Fischer von Erlach, ktorý tak mohol realizovať svoje posledné a zároveň vrcholné dielo. Stavať sa začalo v roku 1716 pod dohľadom ďalšieho architekta a staviteľa Antona Erharda Martinelliho. Kamenári dávali formu tvrdému uhorskému kameňu z cisárskeho kameňolomu, tesári stavali krov z 300 dubových kmeňov z Uhorska, a to aj

z dnešného územia Slovenska, ako dodáva Jana Gregor-Roglerová. A v neposlednom rade „vdychovali dušu“ chladnému kameňu sochári zvukných mien – Giovanni Stanetti, Lorenzo Mattielli a Franz Caspar – tvoriac tak množstvo reliéfov a sôch symbolizujúcich Starý a Nový zákon, záchranu Viedne od moru, či cnosti svätcov.

Karlskirche, január 2023.

zdroj: archív autora, K. Gazdika (FOTO autor)

Fischer von Erlach ako tvorca historickej architektúry zjednotil na tomto kostole najrozmanitejšie prvky, čím ilustroval svoj syntetický štýl. *Karlskirche* je síce postavený v barokovom slohu, no sú na ňom viditeľné aj vplyvy antickej, byzantskej a renesančnej architektúry. Antický grécky a rímsky vplyv je zrejmý predovšetkým na stĺporadi nad hlavným portálom, ktorý zodpovedá gréckemu chrámovému portiku. No predovšetkým upútajú vašu pozornosť dva mohutné 30-metrové stĺpy, za ktorými stojí taliansky sochár Lorenzo Mattielli, často spolupracujúci s Fischerom von Erlach.

Jana Gregor-Roglerová o týchto stĺpoch píše, že predstavujú biblické postavy zo Starého zákona Joachima a Boáza. Ja som sa pre zmenu dopátral, že ide o dva stĺpy Šalamúnovho chrámu pomenované Jachín a Boáz – v prenesenom význame predstavujúce silu a moc. No zároveň sa nám javia ako antické víťazné stĺpy Marka Aurelia a Trajána v Ríme. Je viac než isté, že boli ich vzormi, no oproti originálom neznázorňujú rímske vojenské ťaženia proti barbarom, ale basreliéfy zo života svätého Karola Boromejského – patróna boja proti moru. Vedľa obrích stĺpov sa rozprestierajú dva vežové pavilóny reprezentujúce vplyv rímskeho baroka (Bernini a Borromini). No a nakoniec je celý kostol korunovaný kupolou, ktorá sa vypína na vysokom bubne nad hlavným vchodom do kostola.

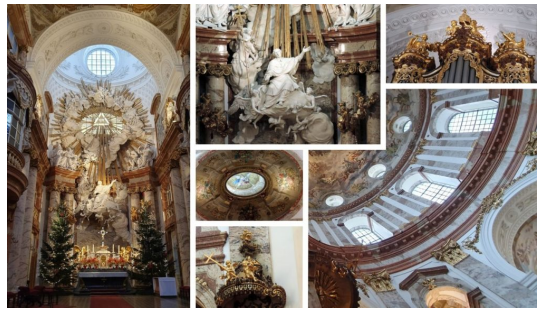
Majestátna kupola *Karlskirche*. V pravom dolnom rohu vidieť v purpure odetého sv. Karola Boromejského spolu s Pannou Máriou.

zdroj: archív autora, K. Gazdika (FOTO autor)

Johann Bernhard Fischer von Erlach držal nad stavbou „taktovku“ do roku 1723, kedy podľahol ťažkej chorobe a započaté dielo prevzal jeho syn Joseph Emanuel Fischer von Erlach. Ten stavbu kostola v roku

1737 aj dokončil. O impozantnú freskovú výzdobu kupoly, ktorá vám po spoplatnenom vstupe do kostola ihneď „ukradne“ oči a zmysly, sa postarali geniálni maliari baroka – Gaetano Fanti a hlavne Johann Michael Rottmayr. Ich fresky pokrývajú priestor až 1250 metrov štvorcových, pričom v ústrednom motíve zobrazujú príhovor sv. Karola Boromejského podporovaného Pannou Máriou a vypočutie jeho prosieb o ukončenie moru. Fresky v niekoľkých bočných kaplnkách sú pripisované Danielovi Granovi.

No a samozrejme je tu ešte úchvatný hlavný oltár. Ten zobrazuje Apoteózu sv. Karola Boromejského, ktorého na oblakoch vyzdvihujú anjeli a puttovia do otvorených nebies, z ktorých vychádzajú pozlátené lúče. Zaujímavým prvkom je využitie veľkého okrúhleho okna s hebrejským *tetragrammatonom* – ~~xxxxxx~~) – symbolizujúce Božiu všemohúcnosť a zároveň znázorneným teplým žltým tónom Božiu lásku.

Interiér *Karlskirche* s ukážkami detailov jeho bohatej výzdoby.

zdroj: archív autora, K. Gazdika (FOTO autor)

Nakoniec si dovoľím krátku úvahu. Myslím si, že oba spomenuté viedenské kostoly sú veľkolepým zhmotnením vrúcnej vďaky Bohu, ktorý síce dopúšťa mnohé trápenia, ale vždy len toľko, koľko dokážeme uniesť. A sú to práve tie trápenia, ktoré nás motivujú k modlitbe, prosiac Boha často o pomoc a zažehnanie utrpenia či katastrof. No často si pri prosení Boha uvedomujem, že či mu priamoúmerne k proseniu aj dostatočne ďakujeme. Že či si naozaj na Boha nespomíname len v skúšky čas. Nie sme síce bohatí cisári, ktorí svoju vďaku zhmotnili do výstavby kamenných chrámov, ktoré venovali Bohu. Chrámami sú totiž aj naše srdcia, ktoré môžeme denne Bohu venovať a v nich okrem prosenia aj ďakovať za poskytnutú Božiu pomoc na ceste k spáse...

Poznámka autora:

Krátky slovník slovenského jazyka definuje výraz *votívny* ako venovaný, darovaný, prosebný, ďakovný. Pôvodný zámer votívnych kostolov nebola primárne stavba z vďaky, ale stavba na základe prisľúbenia. V praxi to znamená, že rozhodnutie o stavbe nepadne ako výraz vďaky za niečo ukončené, ale ešte v čase, keď vyriešenie problému (vojna, mor, nešťastie, nebezpečenstvo) nie je vôbec jasné. Rozhodnutie / prisľúbenie (*votivum*) muselo prísť ešte predtým, než bolo jasné, ako sa celá vec skončí.

URL adresa článku: <http://christianitas.sk/z-vdaky-postavim-bozi-chram-pribeh-dvoch-viedenskych-votivnych-kostolov/>